

DINCOLO DE RUBICON. 1989 – Timișoara – 1990

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Alexandru Oșca

DINCOLO DE RUBICON

1989 – Timișoara – 1990

DINCOLO DE RUBICON. 1989 – Timișoara – 1990

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Alexandru Oșca

DINCOLO DE RUBICON

1989 – Timișoara – 1990

Editura SITECH
Craiova, 2011

Redactor de carte: Ștefan Diaconu

Consultanți de specialitate: Lorin Ioan Fortuna, Virgil Hosu, Adrian Kali, Adrian Sanda, Dumitru Tomoni

Îi mulțumesc domnului Claudiu Iordache pentru disponibilitatea de a fi acceptat repetate dialoguri, în urma cărora am înțeles rațiunea unor întâmplări din Timișoara, din perioada Revoluției.

Mulțumesc, de asemenea, domnului Radu Ciuceanu pentru sugestiile extrem de utile pe care a avut amabilitatea să mi le facă.

Indice general: Ștefan Diaconu

Corectura aparține autorului.

© 2011 Editura Sitech Craiova

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii. Orice reproducere integrală sau parțială, prin orice procedeu, a unor pagini din această lucrare, efectuate fără autorizația editorului este ilicită și constituie o contrafacere. Sunt acceptate reproduceri strict rezervate utilizării sau citării justificate de interes științific, cu specificarea respectivei citări.

© 2011 Editura Sitech Craiova

All rights reserved. This book is protected by copyright. No part of this book may be reproduced in any form or by any means, including photocopying or utilised any information storage and retrieval system without written permission from the copyright owner.

Editura SITECH din Craiova este acreditată de C.N.C.S.I.S. din cadrul Ministerului Educației și Cercetării pentru editare de carte științifică.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OȘCA, ALEXANDRU

Dincolo de Rubicon: 1989 - Timișoara - 1990 / Alexandru

Oșca. - Craiova: Sitech, 2011

vol.

ISBN 978-606-11-1846-5

Partea 1. - 2011. - Bibliogr. - ISBN 978-606-11-1847-2

94(498 Timișoara)"1989.12"

Editura SITECH Craiova, România
Aleea Teatrului, nr. 2, Bloc T1, parter
Tel/fax: 0251/414003
E-mail: sitech@rdslink.ro

ISBN 978-606-11-1846-5

ISBN 978-606-11-1847-2

C u p r i n s :

I. Prolegomene	7
a) Considerații generale	7
b) Studiu istoriografic	29
II. Starea de spirit prerevoluționară.....	53
III. Declanșarea revoltei, desfășurarea și victoria Revoluției	74
III.1. Declanșarea Protestului.....	74
III.2. Extinderea și generalizarea Revoltei.....	89
III.3. Victoria Revoluției. 20 decembrie 1989, zi crucială pentru destinele timișorenilor	140
IV. Percepții străine față de Revoluția română	212
V. Considerații privind instituirea noilor autorități postrevoluționare. Preluarea Puterii la Timișoara.....	234
VI. Anexe	295
a) Documente emise de structuri ale revoluționarilor	297
b) Documente emise de autoritățile comuniste	308
c) Documente ale Securității și Miliției	338
d) Documente ale Armatei	346
e) Documente diplomatice	374
f) Represiunea reflectată în documente și statistici	377
VII. Bibliografie	405
VIII. Indice general	411

I. Prolegomene

a) Considerații generale

Titlul lucrării mi s-a părut că surprinde cel mai bine esența evenimentelor declanșate și desfășurate la Timișoara, în decembrie 1989 și în primele luni ale anului următor. Invocând *Trece-rea Rubiconului*, ca metaforă, vrem să spunem că – asemenea faptelor din antichitatea romană (anul 49 î.Hr.) – la Timișoara, în decembrie 1989, s-a luat o decizie fără întoarcere: s-a trecut la acțiune pentru lichidarea unui regim dictatorial, în urma unei îndelungi așteptări, știind bine că rezultatul ei – pozitiv, în final –, putea fi oricând un dezastru și o pierdere ireparabilă pentru inițiatori.

În antichitate, Rubiconul era granița fizică între Galia Cisalpină și Italia (sau mai degrabă o linie de demarcație a zonelor de influență deținute de Pompeius și, respectiv, de Cezar, pe timpul Triumviratului: Pompeius, Cezar, Crassus); nici o legiune romană nu avea voie s-o depășească, fără riscul declanșării unui război civil. Or, Suetoniu povestește că în 10 ianuarie, anul 49 (î.Hr.), în urma conflictului dintre Iulius Cezar și Pompeius, legiunile lui Cezar au trecut apele Rubiconului, apoi au ocupat Roma și l-au alungat pe Pompeius. Celebra expresie *Alea iacta est* – care s-a păstrat după mai bine de două milenii – ar fi fost rostită de Cezar în momentul în care trupele sale au trecut Rubiconul; fapta, odată săvârșită, nu mai exista cale de întoarcere. Practic, Cezar și-a riscat viața, pentru că, o lege a Senatului interzicea trecerea cu trupe a Rubiconului, spre a evita incursiunile armate asupra Italiei, pregătite de comandanți prea ambițioși care, conștienți de forța lor militară, aspirau la preluarea întregii puteri în stat¹.

---

¹ *Alea iacta est!* („Zarurile au fost aruncate!”) este o expresie atribuită de Suetoniu și Plutarh lui Iulius Cesar. Cezar nu s-a grăbit s-o remarce; el nu o amintește și nu insistă deloc pe semnificația trecerii Rubiconului (în propria sa scriere „Comentarii de bello civili”, nici nu pomenește despre Rubicon). Prin urmare, expresiile „Alea iacta est”, și „A trece Rubiconul” sunt, mai degrabă, produse ale imaginației istoricului, alimentate, sigur, de un eveniment, dar care nu trecea drept foarte important pentru protagoniștii lui.

Sigur, nu există identitate deplină între situația din antichitate și realitatea anului 1989 din România și, mai ales, din Timișoara. Totuși, decizia dramatică asumată de timișorenii în decembrie 1989 are o semnificație similară cu decizia lui Cezar, care a ales drumul fără întoarcere, învingând teama și asumându-și riscul pierderii vieții, odată cu trecerea Rubiconului.

Când au trecut timișorenii „Rubiconul”? Voi încerca, pe cât posibil, să descriu și să dau o interpretare întâmplărilor din decembrie 1989; las, însă, cititorul să stabilească singur acest moment. Vă asigur că nu este un exercițiu facil, pentru că trebuie ales dintre foarte multe momente cu semnificații foarte apropiate.

Ce s-a întâmplat dincolo de *Rubicon*? În antichitate știm: Cezar a ieșit învingător în confruntarea lui cu Pompeius! Dar în contemporaneitate? Este ceea ce își propune cartea să prezinte, mai ales că pentru istorici realitatea *de după* a rămas, pe nedrept, într-un con de umbră, aproape toate descrierile concentrându-se pe zilele de foc ale săptămânii 16-22 decembrie 1989. Or, după 20 decembrie (în cazul Timișoarei), s-au înregistrat evenimente extrem de complexe și interesante, chiar dacă nu la fel de tragice ca cele din zilele precedente.

Nu insist pe metoda cea mai potrivită pentru cercetarea unei astfel de teme. Rămân la părerea că problematica Revoluției din decembrie 1989, în general, poate fi abordată de pe pozițiile și cu metodele oricărui curent din istoriografie: a trecut o perioadă de timp suficient de mare de la Revoluție, așa încât pot fi realizate sinteze (specifice „Școlii de la Annales“), sunt utile și metodele de evaluare a semnificației unor întâmplări din timpul Revoluției (promovate de prezenteiști), dar sunt încă de interes și descrierile amănunțite ale evenimentelor așa cum s-au desfășurat ele (după

Expresia are semnificația asumării unei decizii într-un moment tragic, în înțelesul: „soarta va decide!“, în sensul că o acțiune nu este declanșată având 100% șanse de reușită și - mai mult -, în caz de nereușită consecințele nu pot fi decât dramatice. Iată cum povestește Suetoniu acest moment important din viața lui Cezar: „Ajunse (Cezar, n. ns.) cu legiunile sale la râul Rubicon, care era hotarul provinciei sale. Aici se opri puțin și, cugetând la planul lui îndrăzneț, zise către cei mai apropiați: **Acum am putea să ne întoarcem. Fiindcă, dacă vom trece acest pod, totul va trebui rezolvat prin arme**“ (s. ns.) .... Pe când stătea pe gânduri, se petrecu următoarea minune: un om de o mărime și frumusețe extraordinare apăru deodată înaintea lui, cântând din fluier. Afară de păstori, alergară la el să-l asculte mulți soldați din posturi, între care și trompeți. Răpind o trompetă de la un soldat, omul sări în apă și, sunând puternic din trompetă, se îndreptă spre malul celălalt. Atunci Cezar zise: „*Să mergem unde ne cheamă minunile zeilor și nedreptatea dușmanilor noștri. Zarul a fost aruncat*“.

modelul pozitivist). Insist doar pe o apreciere făcută de A.J.P. Taylor² despre menirea istoricului: „Oricum, nu intră în datoria istoricului să spună ce ar fi trebuit să se facă. Singura sa obligație este să descopere ce s-a făcut și de ce.”³ „Adeseori – spune în alt loc Taylor – istoricilor nu le place ce s-a întâmplat sau doresc să se fi întâmplat altfel. Dar nu se poate face nimic în legătură cu asta. Ei trebuie să afirme adevărul așa cum îl văd, fără a-și pune problema dacă șochează sau confirmă prejudecățile existente.”⁴

Am apreciat aceste considerații ca necesare, în perspectiva înțelegerii evenimentelor de la Timișoara din 1989, pe baza unor studii aprofundate, utilizând metodele consacrate în cercetarea istorică.

*

*   *

Să vedem în ce context s-au declanșat evenimentele de la Timișoara și cum au fost influențate ele sau cum au influențat acestea, la rândul lor, evoluțiile sociale pe spații fizice și temporale largi.

După mai bine de două decenii, putem evalua mai corect profunzimea schimbărilor structurale pe care continentul european le-a înregistrat, ca urmare a prăbușirii sistemului comunist în Răsăritul Europei, în anii 1989-1991. S-a scris foarte mult despre schimbările radicale, fundamentale, din fostele țări socialiste din această zonă, declanșate la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Cum știm, s-a prăbușit un sistem și, odată cu el, o lume plină de iluzii construite pe o ideologie artificială. S-au prăbușit instituții care păreau încremenite în timp, s-au schimbat mentalități (chiar dacă nu suntem mulțumiți de ritmul lor lent)⁵.

Structuri și relații economice, conexate prin mii de fire, care

² Alan John Percivale Taylor (25 martie 1906 – 7 septembrie 1990), cunoscut istoric britanic al secolelor XIX - XX. Una dintre lucrările cele mai cunoscute (tradusă și în română) este: *The Origins of the Second World War*.

³ A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, București, Ed. a ideea, 2004, p. 18.

⁴ *Idem*, p. 5.

⁵ Vezi, între altele, pe larg: Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Ed. Enciclopedică, 2010; Ioan Scurtu, *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, București, Ed. Enciclopedică și Ed. IRRD, 2006. Vezi și ediția a doua (București, 2009) și versiunile în limba engleză, în limba franceză și în limba spaniolă.; Peter Siani-Davies, *Revoluția Română din decembrie 1989*, București, Ed. Humanitas, 2006; Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, București, Ed. Humanitas, 2009; Teodora Stănescu-Stanciu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est*, Ediția a II-a, București, Ed. România de Măine, 2008.

păreau veșnice, s-au dărâmat ca un castel de nisip, relațiile interumane s-au debarasat de haina constrângerilor de tot felul.

De la un capăt la altul, Centrul și Estul Europei înregistrau întâmplări și fapte de o profunzime extraordinară, într-o dinamică accelerată, într-o direcție și dintr-o direcție pe care nimeni nu le anticipase.

Conceptul „stat providențial“ – în variantă comunistă⁶ – își epuizase resursele de credibilitate, se deschidea o competiție angajând valori care, până atunci, erau considerate retrograde. Așa cum am amintit cu altă ocazie, piețele naționale și a CAER nu mai funcționau, criza era omniprezentă, inflația se afla la trei sau patru cifre, economiile individuale, atâtea câte erau, se epuizau rapid⁷.

Dacă pentru situația din fostele țări socialiste s-au scris sute de studii și lucrări, deocamdată despre impactul acestor schimbări radicale asupra Occidentului democrat elaborările sunt la început. Este tot mai evident, acum, după mai bine de două decenii, că acest impact a existat.

Flexibil prin excelență și apt să absoarbă fără tensiuni explozive perturbații economice, sociale și de altă natură, Occidentul „se bucura“ de victoria istorică în confruntarea cu un model dezavuat, dar acest sfârșit al comunismului i se părea neverosimil, incredibil de facil.

În plan imediat, la nivel politic, două au fost consecințele cele mai spectaculoase ale căderii comunismului în Europa: încetarea „războiului rece” și, respectiv, reunificarea Germaniei - care a creat și primele îngrijorări, dar care, iată, s-au dovedit ne-

---

⁶ Tony Judt, *Europa postbelică, o istorie a Europei de după 1945*, București, Ed. Polirom, 2008, p. 335-337. Despre conceptul de stat asistențial promovat în Occident amintesc mulți analiști. Tony Judt se referă la anii 60 ai secolului trecut și compară valențele statului asistențial cu cele ale economiei de piață: „La apogeul statului asistențial ... se ajunsese la un consens remarcabil: opinia generală era că statul era de preferat, sub toate aspectele, pieții libere, nu numai pentru a împărții dreptatea, a apăra teritoriul sau a distribui bunuri și servicii, ci și pentru aplicarea de strategii pentru coeziunea socială, sprijin moral și virtute culturală. Ideea că aceste probleme ar putea fi lăsate pe seama interesului personal și a mecanismelor pieții libere a mărfurilor și ideilor era privită în cercurile politice și academice din Europa ca o relicvă bizară a epocii prekeinsiene, în cel mai bun caz, drept o incapacitate de a asimila lecțiile Marii Crize, iar în cel mai rău caz, drept o sămânță de conflict și un apel voalat la cele mai josnice instincte umane... Peste tot, succesul capitalismului în Europa postbelică era sinonim cu rolul amplificat al sectorului public.“

⁷ Vezi pe larg: Alexandru Oșca (coordinated), *1989- Decisive year in the History Europe*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2008. *Introduction*.

justificate. În felul acesta, două dintre ecuațiile deschise la sfârșitul ultimei conflagrații mondiale au fost - sau păreau să fie - rezolvate. Unii contemporaniști compară consecințele prăbușirii comunismului în Europa, din punct de vedere politico-statal, cu cele de la sfârșitul primului război mondial.

La apogeul crizei sistemului socialist⁸, nici Occidentul nu stătea prea bine din punct de vedere economic. Producția stagna, marile trusturi transnaționale căutau înfrigurate piețe de desfacere pentru producția lor pe stoc, cheltuielile pentru modernizarea tehnologiilor erau impresionante, politicile salariale și sociale generoase, nu mai puteau fi susținute. Nu se întrevedea ieșirea prea rapidă din blocaj, deși era de așteptat ca, până la urmă, mecanismele pieței libere să găsească soluții pentru depășirea lui. Astăzi observăm că fetișizarea valențelor pieței libere, poate avea efecte similare cu credința fără discernământ a unor ideologi comuniști în potențele economiei de stat planificate și supercentralizate, care a avut drept consecință falimentul modelului economic comunist. Spre surprinderea multor economiști, tot mai multe guverne din statele capitaliste admit astăzi – în pofida teoriei liberale – că trebuie să intervină cu resurse publice pentru a salva afaceri private intrate în criză și care altfel, în logica economiei de piață, urmau să falimenteze.

În contextul ultimului deceniu al secolului trecut, prăbușirea piețelor fostelor țări socialiste a însemnat o șansă pentru marile economii occidentale aflate în dificultate; am asistat la o masivă deplasare a comerțului occidental cu produse neabsorbite de piață, către țările foste comuniste din Centrul și Estul continentului, aflate în criză profundă. Acest fenomen a permis o revigorare a mediului de afaceri occidental, o creștere a interesului pentru capitalizarea și diversificare lui, o extindere a pieței către un spațiu neconcurențial, altădată aproape închis prin infinite bariere politice și ideologice, dar care acum era într-o totală derută. Practic, se poate spune că efectele crizei de pe piața liberă – care se prefigurau la orizontul anilor 90 ai secolului trecut - au fost mutate, în timp, cu două decenii mai târziu. Din nefericire, România – după calvarul din 1989-1990 – trece și prin cel al crizei care a cuprins în ultimii ani întreaga Europă.

Aparent, ieșirea din impas pe seama unei piețe imense, destructurate, scăpate de sub control, a fost, la timpul respectiv, be-

---

⁸ Într-o formă simplificată, aceste considerații le-am făcut și în „Studiu introductiv“ la lucrarea *1989 – an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2008.

nefică pentru lumea liberă (peste două decenii, o evoluție similară este pe cale să se producă într-un alt spațiu geopolitic, guvernat de alte legi!). Numai că o criză, pe lângă consecințele ei dure-roase - mai ales la nivelul intereselor indivizilor sau al unor comunități profesionale mici - constituie prilejul restructurării la nivel macroeconomic și repune în discuție concepte sau modele responsabile pentru impasul în care societatea a ajuns la un moment dat. Neglijată o astfel de cerință – lege de fier a economiei de piață și pârghie importantă pentru reglarea mecanismelor ei – poate să aibă consecințe devastatoare mai târziu. Este una din explicațiile pentru ceea ce se întâmplă astăzi pe continent și în lume, în general.

Să vedem, în sinteză, ce dezvoltări au avut evenimentele din Răsărit, în contextul schimbărilor radicale provocate de prăbușirea comunismului?

În plan politic, după evoluții similare în aproape toate țările Estului comunist (în sensul că, sub o formă sau alta, liderii regimului comunist - ultraconservatori sau cei care i-au urmat în logica reformatorilor de la Moscova – au fost îndepărtați de la exercițiul guvernării), noile garnituri de conducere și-au consolidat pozițiile în urma unor alegeri libere: în Polonia, alegerile au avut loc în iunie 1989, și au fost câștigate de Solidaritatea (printr-un aranjament prealabil, puterea s-a împărțit cu partidul comunist),⁹ a fost numit un prim ministru necomunist (Tadeusz Mazowiecki) ; în Ungaria, alegerile din martie-aprilie 1990 i-a adus la putere pe liberali, foștii comuniști rămân pe scena politică, dar în opoziție;¹⁰ în România (unde procesul schimbării s-a produs mai târziu, brusc și dramatic), alegerile s-au desfășurat în mai 1990 (practic, acest eveniment s-a sincronizat cu evenimentele similare din fostele țări „frățești“). În urma acestora, F.S.N. (care a preluat puterea, prin C.F.S.N., după înlăturarea prin forță a regimului comunist) și-a reconfirmat poziția. Partidul Comunist, incapabil de schimbare, a fost, practic, scos din viața publică; în Cehoslovacia, alegerile libere au loc în iunie 1990 și au fost câștigate de susținătorii lui Havel; în Germania alegerile s-au organizat în 2 octombrie 1990 (după un an de la căderea zidului Berlinului – 9 noiembrie 1989), concomitent și după aceeași lege în RDG și în

⁹ Aliyia Sowinska-Krupka, *Drumul Poloniei spre democrație, 1981-1991*, în: Alexandru Oșca, *1989, an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, 2008, p. 95-106.

¹⁰ Zoltan Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția negociată*, în: *Idem*, p. 107-116

R.F. Germania. Creștin Democrației câștigă. În ziua următoare (3 octombrie 1990), fosta R.D.G. dispăre, astfel că autoritatea R.F. Germania s-a extins în Est și a devenit o entitate statală unică. În Bulgaria, Partidul Comunist (devenit Partid Socialist) obține majoritatea după alegerile din iunie 1990, dar în alte alegeri (noiembrie 1990), Uniunea Forțelor Democratice obține victoria la limită¹¹. Dezvoltări similare, ușor întârziate față de „grafic“, au avut loc în Iugoslavia și în Albania.

Cum observăm, rând pe rând, toate regimurile de „democrație populară“ au dispărut. Ca o consecință, vom vedea, URSS a pierdut „cordonul de protecție“, format din statele satelit din Europa, creat după al Doilea Război Mondial. Pactul de la Varșovia și CAER-ul vor dispărea și ele de la sine (formal, Pactul se dizolvă în februarie 1991, iar CAER-ul pe 28 iunie 1991).

Concomitent, harta Răsăritului se redesena, aveau loc procese de reconfigurare a entităților statale Central și Est Europene, în măsura în care o parte dintre ele erau considerate alcătuirii artificiale, din rațiuni de oportunitate, politică sau geostrategică. Cehoslovacia s-a descompus pașnic în două republici: Cehia și Slovacia (1992), URSS dispăre ca actor pe scena politică a lumii; pe ruinele ei au apărut state independente, până atunci republici uni-onale (între care Federația Rusă, la rândul ei un conglomerat pestriț, format din 89 de entități autonome: 21 de republici, 49 de regiuni separate, 6 teritorii, 2 orașe cu statut federal, alte două regiuni autonome cu statut special, 10 districte autonome. În cadrul Federației, 20 de milioane de locuitori nu sunt ruși, au altă religie și alte obiceiuri și mentalități decât aceștia). Mai târziu, Iugoslavia s-a divizat și ea în state independente (în urma unui război civil devastator), până atunci republici sau regiuni autonome în cadrul Federației. Doar Polonia, România, Ungaria, Albania și Bulgaria și-au păstrat integritatea consfințită după tratatele de pace de la Paris (1946-1947). Politica de *containment*, practică o jumătate de secol de administrația americană pentru a descuraja ambițiile sovieticilor, a rămas fără obiect; strategia *roll-back*-ului – alternativă abandonată în favoarea *containment*-ului – și-a produs, nesperat de simplu, efectul¹².

În plan economic, ambiția și speranțele noilor lideri ai Es-

¹¹ Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni și internaționali care au determinat retragerea lui Jivkov în Bulgaria*, in *Idem*, p. 71-79.

¹² F.G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală, vol. III, Evoluția lumii contemporane*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2006, p. 495-496.

tului (încurajați sau nu de consilieri din Occident să implementeze rapid mecanismele economiei de piață) s-au dovedit iluzorii: foarte curând, aceștia au constatat că legile economiei de piață sunt mult mai dure, iar nerespectarea lor ducea la dezastru. În U.R.S.S. Gorbaciov a eșuat în încercarea de a reforma economia Uniunii, fără a renunța la conceptele comuniste de bază. După el, Elțin a ales explicit calea economiei de piață, în dorința și speranța că va putea plasa Rusia în grupul select al celor mai bogate state de pe planetă – cum aprecia Jean-Baptiste Douroselle.¹³ Avea la dispoziție un popor de 150 de milioane, o țară întinsă rămasă după destrămarea URSS, cu bogății ale subsolului de invidiat, o industrie complexă (chiar dacă nu suficient de performantă), o resursă umană instruită și ieftină. După doar un an, Elțin înregistrează, însă, același eșec: PIB-ul scade în Rusia cu 14 procente în 1992, iar în anii următori creșterea se menține negativă (8,7%, - 12,6% etc., până în 1998). Inflația a scăpat cu totul de sub control: în 1992 aceasta era deja 2508%, în 1998 s-a redresat, dar numai până la 84%. În plan social consecințele au fost terifiante: nivelul de trai s-a prăbușit, salariile nu se mai plăteau luni de zile, uzinele – lipsite de capital - nu mai puteau să-și asigure materiile prime, trocul era un accesoriu nelipsit în economie, țara devenise „o insulă a epavelor industriale.”¹⁴ Fenomenul se regăsește peste tot în Est: nu trebuie să ne surprindă că în acel context, în România, un premier postrevoluționar (Petre Roman), considera industria țării sale „un morman de fiare vechi”. Desprinse din context, lipsite de capital și de un management experimentat, „actorii” fostei economii comuniste, incapabili să reacționeze autonom într-un mediu concurențial și fără cunoașterea mecanismelor pieții libere, își încetau funcționarea unul după altul.

După război asistăm la două modele de integrare: cel comunist și, respectiv, cel din occidentul democrat (replica britanicilor – AELS – la soluția comunităților s-a dovedit, la rândul ei, parțial eficientă). În spațiul estic, din motive care merită o analiză separată, modelul a fost respins (dar nu de la început) de către entitățile statale implicate, iar în final, a eșuat, a falimentat. Neîncrederea și tentația de heghemonie a Moscovei au făcut imposibile orice inițiative îndrăznețe în domeniul integrării (vezi Planul Valeev, Ampoliov etc).

¹³ Jean-Baptiste Douroselle, André Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948 – până în zilele noastre*, vol. II, București, Ed. Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 282-283.

¹⁴ *Idem*, p. 287.

Așa cum am amintit mai sus, prăbușirea regimurilor comunist-totalitare a însemnat și dispariția organizației politico-militare care contribuia la menținerea lor. Consecințele dispariției Tratatului de la Varșovia asupra Occidentului european și a Europei, în general, au fost imense; vechile obiective ale planificatorilor de la Bruxelles rămâneau fără sens, așa încât NATO s-a redefinit ca organizație cu obiective universale.

În anii 90 ai secolului trecut, modelul occidental al construcției europene capătă dimensiuni, sensuri și dinamici noi. Dilemele construcției europene au rămas. André Kaspi spunea: „De când a început construcția europeană disputele nu au încetat. În ultimul deceniu, acestea au căpătat un aspect și mai grav. Ar trebui mai multă Europă?... Ba, deloc, replică alții, Europa a mers și așa prea departe.”¹⁵ Oricum, în ultimul deceniu al secolului trecut, comunitățile europene aveau o arhitectură cu totul schimbată față de cea realizată de primii lor artizani. Prin valuri succesive, de la cei șase membri fondatori ai celor trei comunități inițiale (a cărbunelui și oțelului, a energiei și a pieței comune) au ajuns la 12 în 1986. La 1 ianuarie 1995 alte trei state completează Uniunea. Procesele de integrare, de admitere în comunități (în Uniunea Europeană, după 1993) a noi state, oricât de complexe și de diferite de la etapă la etapă, porneau, totuși, de la faptul că pretenții împărtășeau, în esență, același sistem de valori, dispuneau de același sistem economic și social, ceea ce facilita integrarea și nu crea perturbații mari în sistem.

Consiliul european de la Copenhaga, din 22 iunie 1993, a decis ca Uniunea Europeană (noua denumire a comunităților după Maastricht, 1992) să se extindă și către Est, răspunzând, în fine, aspirațiilor mișcărilor revoluționare din 1989. În felul acesta, Uniunea devenea o entitate economică foarte puternică, dar încă era - după expresia lui Jean-Baptiste Douroselle - „un pitic politic”. Nu va trece mult și eforturile pentru depășirea acestui handicap vor da roade.

Este interesant cum s-a dezvoltat conceptul de *Casă comună europeană*. El aparține, după unii autori (Ștefan Lache), lui *Charles de Gaulle*¹⁶, dar a fost promovat insistent, mai târziu, de Mihail Gorbaciov. Acesta era convins, încă din 1987, că „ideea casei general-europene a intrat în domeniul politicii

---

¹⁵ *Idem*, p. 328.

¹⁶ Ștefan Lache, *România în relațiile internaționale, 1939-2006*, București, Ed. România de mâine, 2007, p. 321.